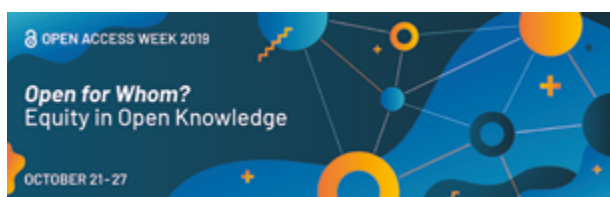


# Międzynarodowy Tydzień Otwartej Nauki

## OTWARTOŚĆ DLA KOGO? POWSZECHNY DOSTĘP DO WIEDZY

Otwarty dostęp (*open access*) do publikacji naukowych, jak i otwarta nauka zdobywają coraz większe znaczenie w kręgach naukowych na całym świecie. Idea otwartego dostępu zakłada, że: podstawą rozwoju nauki jest otwartość, należy korzystać z potencjału nowoczesnych technologii, które umożliwiają szybki i nieograniczony dostęp do wyników badań naukowych oraz dążyć do transformacji modelu publikowania naukowego na całkowicie otwarty.



Od 10 lat, co roku, organizowany jest międzynarodowy Tydzień Otwartej Nauki w Polsce. W tym roku obchodzony był w dniach 21–27 października pod hasłem: **Open Knowledge. Otwartość dla kogo? Powszechny dostęp do wiedzy**<sup>1</sup>. Koordynatorem przedsięwzięcia była Koalicja Otwartej Edukacji (KOED).

To globalne wydarzenie propaguje amerykańska organizacja non-profit SPARC (the Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition), a w Europie jej filie m.in. w Chorwacji, Francji, Hiszpanii, Austrii, Niemczech, Słowacji, Czechach, Finlandii, Norwegii i w Polsce. Polskimi członkami tego stowarzyszenia są: Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu i Biblioteka Politechniki Gdańskiej.

Otwarta nauka (*open sciences*) oznacza otwarty dostęp do publikacji i do danych badawczych, obejmuje także otwarte recenzowanie oraz otwarte laboratoria (promocja idei otwartości dotyczy szczególnie działań finansowanych ze środków publicznych). Należy podkreślić, że otwarta nauka rekomenduje również postulaty nauki obywatelskiej (*citizen science*), w tym np. włączania wolontariuszy w projekty badawcze, i większego zaangażowania naukowców w działania na rzecz informowania społeczeństwa o badaniach naukowych. Otwarty dostęp jest obowiązkowym wymogiem w europejskim programie Horyzont 2020 (finansowanym przez UE).

Otwarty dostęp do publikacji naukowych jest w praktyce realizowany zazwyczaj za pośrednictwem tzw. drogi zielonej lub drogi złotej.

**Zielona droga** – polega na samodzielnym udostępnianiu (samodeponowanie – ang. *self-archiving*) tekstów naukowych (również tych nierecenzowanych) przez autorów – pod warunkiem, że polityka wydawnicza danego czasopisma na to zezwala. Autor może samodzielnie udo-

stępnić preprint lub/i postprint artykułu opublikowanego w czasopiśmie naukowym na swojej stronie internetowej, w repozytorium lub w innej bazie pełnotekstowej, która posiada politykę otwartego dostępu.

**Złota droga** – polega na publikowaniu artykułów w otwartych czasopismach, które zapewniają dostęp do wszystkich artykułów na swojej stronie internetowej, bez ograniczeń technologicznych, prawnych i finansowych. Niektóre czasopisma stosują tzw. model hybrydowy, czyli mogą zawierać zarówno artykuły otwarte, jak i tradycyjne – dostępne w ramach płatnej subskrypcji czasopism.

Opublikowanie artykułów w otwartych czasopismach wiąże się zazwyczaj z obowiązkiem pokrycia przez autora kosztów redakcyjnych (tzw. opłaty APC – *article processing charge*). Jednak w Polsce, dzięki finansowaniu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, większość otwartych czasopism nie wymaga wnieśnienia opłat APC.

Otwarty dostęp, nawet w przypadku konieczności poniesienia kosztów publikacji, niesie ze sobą wymierne korzyści. Umożliwia rozpowszechnianie informacji na bezprecedensową skalę, jednocześnie redukując znacząco koszty dostępu do wiedzy i jej dystrybucji. Najistotniejsze korzyści, jakie płyną dla społeczeństwa z publikowania w otwartym dostępie, to: „lepszy obieg cyfrowych treści naukowych (publikacje, dane badawcze), podnoszenie jakości badań (przeciwdziałanie plagiatom poprzez kontrolę ze strony środowiska naukowego), promocja nauki w społeczeństwie, efektywniejsze wydatkowanie środków publicznych”<sup>2</sup>. Otwartość nauki to także konkretne korzyści dla naukowców. Poprzez zastosowanie nowych technologii znikają bariery w dystrybuowaniu rzetelnej wiedzy. Badania naukowe prowadzone są szybciej i lepiej, a wyniki pracy naukowej stają się bardziej miarodajne. Oprócz tego zwiększają się szanse na nawiązanie nowych kontaktów naukowych.

Główne inicjatywy dotyczące polityki otwartego dostępu w Polsce to:

- wspólne stanowisko Prezydium Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (KRASP) i Prezydium Polskiej Akademii Nauk (PAN) z 5 lipca 2013 roku ws. zasad otwartego dostępu do treści publikacji naukowych i edukacyjnych,
- powołanie przez ministra nauki i szkolnictwa wyższego (w 2015 roku) Zespołu doradczego ds. otwartego dostępu do treści naukowych,
- uznanie przez MNiSW, 23 października 2015 roku, dokumentu „Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce”, który ma charakter zaleceń dotyczących wprowadzania otwartego dostępu przez podmioty finansujące badania (NCN, NCBR, MNiSW), jednostki naukowe, uczelnie oraz wydawców.

<sup>1</sup> <https://sparcopen.org/news/2019/theme-of-2019-international-open-access-week-to-be-open-for-whom-equity-in-open-knowledge>.

<sup>2</sup> Otwarty dostęp do publikacji naukowych, <https://www.archiwum.nauka.gov.pl/otwarty-dostep-do-publicacji-naukowych> [dostęp 5.11.2019].



Kluczowe zalecenia skierowane do uczelni, zawarte w dokumencie „Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce” dotyczą:

- stworzenia polityki instytucjonalnej otwartego dostępu (OD), wyznaczenia pełnomocników ds. OD,
- zapewnienia otwartego dostępu do publikacji powstających dzięki finansowaniu lub współfinansowaniu ze środków publicznych,
- upowszechnienia surowych danych badawczych (o ile to możliwe),
- upowszechnienia doktoratów w otwartym repozytorium instytucjonalnym,
- wprowadzenia zapisów dotyczących OD do regulaminów własności intelektualnej,
- budowania repozytoriów i transformowania czasopisma do formy otwartej,
- wykorzystywania potencjału bibliotek akademickich,
- monitorowania liczby otwartych publikacji powstałych w uczelni,
- stosowania międzynarodowych standardów metadanych.

Nawiązując do idei *open sciences*, przypominamy o programach otwartego publikowania, które umożliwiają autorom afiliowanym w Wojskowej Akademii Technicznej bezpłatne zamieszczenie swoich artykułów w czasopismach Open Access.

### PIŁOTAŻOWY PROGRAM PUBLIKOWANIA OTWARTEGO ELSEVIER

W ramach licencji krajowej Elsevier 2019–2021, od 2 września 2019 roku, działa program pilotażowy publikowania otwartego dotyczący polskich autorów korespondencyjnych. Program składa się z części A i B. Część A obejmuje publikację określonej liczby artykułów otwartych, które zostaną w całości sfinansowane z krajowej opłaty licencyjnej: 500 artykułów w roku 2019, 1000 artykułów w roku 2020 i 1500 artykułów w roku 2021. Część B obejmuje publikację dowolnej liczby dalszych artykułów otwartych – za opłatą ponoszoną przez instytucję, w której afiliowany jest autor, z wykorzystaniem zniżki w stosunku do cennika standardowego. Zniżka ta wynosi 30% w roku 2019, 20% w roku 2020 i 10% w roku 2021. Elsevier udostępnił do programu 1777 czasopism hybrydowych oraz *gold open access*, przy czym strona polska ma możliwość dalszej selekcji czasopism do części A i B. W sierpniu 2019 roku MNiSW zdecydowało, że przygotowuje taką selekcję na rok 2020, natomiast do końca roku 2019 selekcji nie będzie. W konsekwencji 2 września została uruchomiona tylko część A, w ramach której można publikować artykuły we wszystkich 1777 czasopismach z listy Elsevier na zasadzie pierwszeństwa zgłoszenia. Gdy pula 500 artykułów wyczerpie się przed końcem roku 2019, część A zostanie wyłączona, a uruchomiona zostanie (do końca br.) część B. Sposób działania części

A i B od stycznia 2020 roku będzie zależał od selekcji czasopism, którą przygotowuje MNiSW.

Więcej informacji na: <http://www.bg.wat.edu.pl/component/k2/item/563-pilotazowy-program-publikowania-otwartego-elsevier>.

### PROGRAM SPRINGER OPEN CHOICE – LICENCJA COMPACT

Program Springer Open Choice dla Polski pozwala autorom afiliowanym w polskich instytucjach akademickich publikowanie artykułów otwartych na licencji CC BY (*Creative Commons* – uznanie autorstwa) w czasopismach hybrydowych Springera. Koszty publikacji w ramach programu są pokrywane centralnie poprzez WBN ze środków pochodzących z MNiSW. W latach 2010–2018 program był finansowany jako dodatek do krajowej licencji akademickiej na dostęp do czasopism Springera. Od 1 stycznia 2019 roku w Polsce działa nowa licencja krajowa Springer w tzw. wersji Compact, która od 2016 roku jest stopniowo wprowadzana w coraz większej liczbie krajów. W licencji Compact większa część opłaty licencyjnej jest przeznaczona na publikowania otwarte, a mniejsza część stanowi opłatę za dostęp do artykułów subskrypcyjnych, czyli odwrotnie niż to było dotychczas. Nowe rozwiązanie polega na stopniowym wzroście udziału artykułów otwartych w czasopismach hybrydowych, aż do całkowitej transformacji czasopism do modelu otwartego, co jest zgodne z tzw. Planem S (jest inicjatywą II narodowych agencji finansujących badania naukowe, w tym Narodowego Centrum Nauki. Priorytetem koalicji jest udostępnianie w sposób otwarty publikacji powstałych w ramach grantów. Plan zakłada, że wymóg otwartości wejdzie w życie już z początkiem 2020 roku).

Liczba artykułów, które mogą być sfinansowane w roku 2019 została ograniczona do 2091. Gdy pula się wyczerpie z końcem roku, autorzy pozostałych artykułów będą mogli wybrać tradycyjną bezpłatną publikację artykułu subskrypcyjnego lub publikację otwartą za opłatą indywidualną.

Więcej informacji na: <http://www.bg.wat.edu.pl/component/k2/item/552-program-springer-open-choice>.

Bibliotekarze mają do odegrania istotną rolę w zapoczątkowaniu, propagowaniu i intensyfikacji idei otwartości w nauce. Z racji wykonywanego zawodu znają sytuację na rynku wydawniczym i związane z dostępem do wiedzy potrzeby naukowców oraz studentów. Często to bibliotekarze inicjują w swojej uczelni (instytucji) dyskusje dotyczącą potrzeby zmiany modelu dostępu do wiedzy i współpracują z pracownikami naukowymi w kwestii otwartego dostępu.

**Mariola Nawrocka**  
**Iwona Piwońska**

#### Netografia:

1. <https://koed.org.pl/pl/otwarta-nauka>,
2. <https://www.gov.pl/attachment/24cc0be9-9cdf-48d0-b4c0-8faa54a8abad>,
3. <https://www.archiwum.nauka.gov.pl/otwarty-dostep-do-publicacji-naukowych>,
4. <https://www.elsevier.com/pl-pl/about/open-science/open-access>,
5. <https://wbn.icm.edu.pl/komunikaty>.



Wojskowa  
Akademia  
Techniczna

# Powszechny dostęp do wiedzy



**open  
access**

**open  
science**

**citizen  
science**

**open  
research**

**open  
materials**

**open  
data**